

TIL O'RGANISHDA MOTIVATSIYA VA PSIXOLOGIK OMILLARNING AHAMIYATI

Musurmonova Asaloy G'ayrat qizi

Fan va Texnologiyalar universiteti 1-kurs talabasi.

E-mail: asalmusurmonova07@gmail.com.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17920294>

Annotatsiya. Mazkur maqolada xorijiy til o'rganish jarayonida motivatsiya va psixologik omillarning o'rni, ularning o'quvchi shaxsiga ta'siri hamda ta'lim sifatiga ko'rsatadigan ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, zamonaviy tadqiqotlar, psixologik nazariyalar va amaliy tajribalar asosida motivatsiyani shakllantirish usullari, o'qituvchi roli hamda ijobiy psixologik muhit yaratish yo'llari tahlil qilinadi.

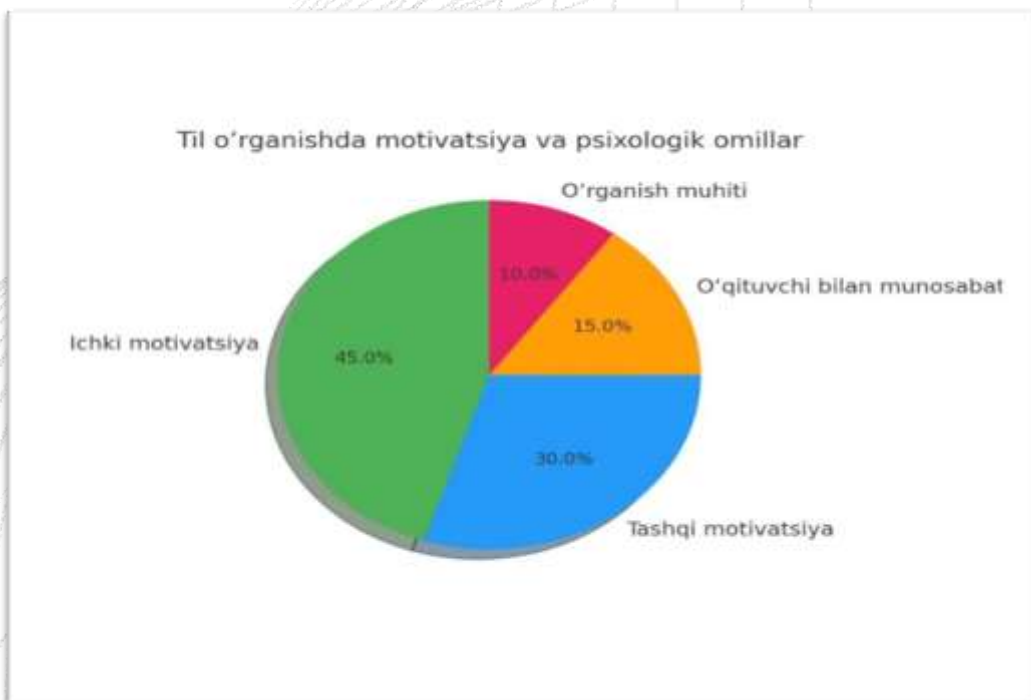
Kalit so'zlar: motivatsiya, psixologik omillar, xorijiy til, ichki motiv, tashqi motiv, til o'rganish, ta'lim jarayoni, o'quvchi psixologiyasi, o'qituvchi roli, ta'lim samaradorligi.

Bugungi globalashuv jarayonida xorijiy til o'rganish insonning kasbiy va shaxsiy hayotida muhim o'rin tutadi. Til — bu aloqa, madaniyat, bilim va taraqqiyot kaliti. Ammo tilni muvaffaqiyatli o'rganish uchun faqat grammatik bilim emas, balki kuchli motivatsiya va barqaror psixologik tayyorgarlik ham zarurdir. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, yuqori motivatsiyaga ega o'quvchilar tilni tezroq va samaraliroq o'zlashtiradilar (Gardner, 1985).

Masalan, Dörnyei (2001) ta'kidlaganidek, til o'rganishdagi motivatsiya uch asosiy tarkibdan iborat: ichki motiv, tashqi motiv va integrativ motiv. Ichki motiv — bu o'quvchining o'z istagi bilan o'rganishga bo'lgan ichki turtkisi, tashqi motiv esa mukofot, baho yoki ijtimoiy maqom kabi tashqi omillar bilan bog'liqdir.

1. Til o'rganishda motivatsiya tushunchasi va turlari

Motivatsiya — shaxsni ma'lum faoliyatga undovchi ichki kuch bo'lib, til o'rganishda eng muhim psixologik omillardan biridir. Gardner (1985) o'zining “Motivational Orientation Theory” modelida motivatsiyani ikki asosiy turga ajratadi: integrativ va instrumental motivatsiya.

• Integrativ motivatsiya — oʻrganilayotgan til egalarining madaniyati va jamiyatiga yaqinlashish, ularning fikrlash tarzini tushunish istagini bildiradi.

• Instrumental motivatsiya esa — amaliy maqsadlar, masalan, ish topish, xorijda oʻqish yoki sertifikat olish bilan bogʻliq.

Tadqiqotlar shuni koʻrsatadiki, integrativ motivatsiyaga ega oʻquvchilar tildan faolroq foydalanadilar, muloqotdan zavq oladilar va oʻrganish jarayonida uzoq muddatli motivatsiyani saqlab qoladilar.

2. Psixologik omillarning oʻrni

Til oʻrganish jarayoni nafaqat aqliy, balki ruhiy faoliyat hamdir. Oʻquvchining ruhiy holati, oʻziga boʻlgan ishonchi, xavotir darajasi va ijtimoiy qoʻllab-quvvatlash darajasi oʻrganish samaradorligiga bevosita taʼsir qiladi.

Horwitz, Horwitz va Cope (1986) oʻz tadqiqotlarida “foreign language anxiety” (xorijiy til xavotiri) tushunchasini kiritganlar. Bu holat oʻquvchi oʻz fikrini toʻgʻri ifoda eta olmaslikdan qoʻrqish, boshqalar oldida xato qilishdan uyalish kabi holatlar bilan bogʻliq. Bunday holatlarda oʻqituvchi oʻquvchiga ijobiy ruhiy muhit yaratib berishi, uni ragʻbatlantirishi juda muhim.

3. Oʻqituvchi roli va pedagogik yondashuvlar

Oʻqituvchi motivatsiyani shakllantirishda asosiy figuradir. U dars jarayonida oʻquvchilarga oʻz imkoniyatlariga ishonch uygʻotishi, xatolardan qoʻrqmaslikni oʻrgatishi va oʻrganishdan zavq olishga undashi kerak. Ushioda (2011) taʼkidlaganidek, oʻqituvchi tomonidan berilgan ijobiy fikr-mulohazalar (positive feedback) oʻquvchi ruhiyatini koʻtaradi, salbiy tanqid esa uni oʻqishdan sovutadi.

Shuningdek, Dörnyei (2001) oʻzining “L2 Motivational Self System” modelida oʻquvchining ideal oʻzini (ideal self) tasavvur qilishi til oʻrganishda muhim omil ekanini taʼkidlaydi. Masalan, oʻquvchi oʻzini ingliz tilida bemaolol soʻzlashuvchi shaxs sifatida tasavvur qilsa, bu unga kuchli turtki beradi.

4. Zamonaviy texnologiyalar va motivatsiya

Bugungi kunda texnologiyalar motivatsiyani oshirishda samarali vosita boʻlib xizmat qilmoqda. Mobil ilovalar (Duolingo, Babbel, Ibrat Academy) onlayn kurslar va sunʼiy intellekt asosidagi dasturlar oʻquvchilarga qulay, erkin va individual oʻrganish imkonini beradi. Shuningdek, video darslar, oʻyin asosidagi oʻqitish (gamification) va onlayn muloqot platformalari (Speakly, HelloTalk) oʻquvchilarni til oʻrganishga qiziqtiradi.

5. Ijtimoiy va psixologik qoʻllab-quvvatlash

Motivatsiyaning barqarorligi ijtimoiy muhitga ham bogʻliq. Ota-onalar, doʻstlar va guruhdoshlarning ijobiy munosabati, oʻquvchining yutuqlarini eʼtirof etish hamda kichik muvaffaqiyatlarni nishonlash ruhiy holatni yaxshilaydi. Shuningdek, oʻquvchining oʻzini rivojlantirishga yoʻnaltirilgan muhitda boʻlishi, oʻz yutuqlarini kuzatib borishi (self-monitoring) til oʻrganishga barqaror motivatsiya beradi.

6. Ilmiy izlanishlar va amaliy tavsiyalar

Soʻnggi yillarda til oʻrganishda motivatsiyani kuchaytirishga qaratilgan koʻplab tadqiqotlar oʻtkazildi. Masalan:

• Oxford & Shearin (1994) oʻquvchilarning maqsad qoʻyish strategiyalarini oʻrganib, aniq maqsadli oʻquvchilar koʻproq muvaffaqiyatga erishishini isbotlagan.

• Dörnyei (2005) esa oʻqituvchilar uchun motivatsion strategiyalar toʻplamini ishlab chiqqan, jumladan, darsda ijobiy muhit yaratish, real hayotdagi misollar keltirish, hamkorlikda oʻrganish va tanlov erkinligini berish.

• Schumann (1997) ijtimoiy-psixologik nazariyada shuni ta'kidlaydiki, o'quvchi o'rganayotgan tilni madaniyat bilan bog'laganda, uning o'zlashtirish samaradorligi ortadi.

Amaliyotda bu shuni anglatadiki, o'quvchilarni nafaqat grammatika, balki madaniyat, muloqot va real hayotiy vaziyatlar orqali o'qitish zarur.

Xorijiy tilni o'rganishdagi muvaffaqiyat faqat darsliklar yoki grammatik qoidalarga emas, balki o'quvchining ichki motivatsiyasi, ruhiy tayyorgarligi va ijobiy o'quv muhiti bilan chambarchas bog'liqdir. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, motivatsiyani kuchaytirish, psixologik to'siqlarni kamaytirish va o'quvchi bilan ijobiy munosabatni shakllantirish o'rganish samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

O'qituvchilar uchun esa asosiy vazifa — o'quvchini ruhlantirish, qo'llab-quvvatlash va zamonaviy texnologiyalar yordamida ijodiy o'rganish muhiti yaratishdir. Shu yo'l bilan til o'rganish jarayoni nafaqat samarali, balki yoqimli jarayonga aylanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Gardner, R. C. (1985). *Social Psychology and Second Language Learning: The Role of Attitudes and Motivation*. London: Edward Arnold.
2. Dörnyei, Z. (2001). *Motivational Strategies in the Language Classroom*. Cambridge: Cambridge University Press.
3. Horwitz, E. K., Horwitz, M. B., & Cope, J. (1986). "Foreign Language Classroom Anxiety." *The Modern Language Journal*, 70(2), 125–132.
4. Oxford, R. & Shearin, J. (1994). "Language Learning Motivation: Expanding the Theoretical Framework." *The Modern Language Journal*, 78(1), 12–28.
5. Ushioda, E. (2011). *Motivation and SLA: Bridging the Gap between Theory and Practice*. Oxford: Oxford University Press.
6. Deci, E. & Ryan, R. (2000). *Intrinsic and Extrinsic Motivations: Classic Definitions and New Directions*. New York: Academic Press.
7. Schumann, J. (1997). *The Neurobiology of Affect in Language*. Blackwell.
8. Dörnyei, Z. (2005). *The Psychology of the Language Learner: Individual Differences in Second Language Acquisition*. Lawrence Erlbaum Associates.